

Наталія Вікторівна Аніщенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.018.43:377.36

Марина Юріївна Мельник,

науковий співробітник
відділу проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

В статті аналізуються особливості дистанційного образования при формуванні готовності к професійному самоопределению одаренных школьников.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, одаренные ученики, дистанционное образование, дистанционный курс.

The author analyzes the characteristics of distance education in the formation of readiness for professional self-determination of gifted students.

Key words: professional self-determination, gifted students, distance education, distance learning course.

Упровадження дистанційного навчання у практику діяльності освітніх закладів зумовлено зміною орієнтації навчально-виховного процесу з учителя на учня, бажання учнів навчатися за індивідуальним планом та графіком, а також розуміння необхідності навчання упродовж життя [5].

За прогнозами аналітиків дистанційне навчання у найближчому майбутньому пошириться на усі навчальні заклади і займатиме до 40–50 % навчального ресурсу загальноосвітніх навчальних закладів [2].

Зазначимо, що дистанційне навчання не є новою технологією. Воно розпочалось із практики використання кейс-технології, коли студент отримував для самостійного вивчення систематизований навчальний матеріал (кейс). Пізніше паперові матеріали доповнювалися записами на магнітних носіях і CD-дисках. Також було поширення використання телевізійних технологій. З часом, розвиток Інтернет-мережі відкрив для дистанційного навчання нові можливості.

Дистанційне навчання визначають як індивідуалізований процес передачі знань, умінь та навичок, що відбувається під час опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників у спеціалізованому середовищі [8]. Принцип самостійності студента є визначальним для дистанційного навчання.

Дистанційну форму навчання визначають як комплекс освітніх послуг, що надаються населенню за допомогою спеціального освітнього середовища, характерним для якого є обмін інформацією на відстані за допомогою телебачення, радіо, комп'ютерного зв'язку тощо [4].

Сьогодні не існує спільної думки серед науковців у визначенні поняття «дистанційне навчання». Проте спільним для визначень є розуміння дистанційного навчання як такого, що:

1) забезпечує взаємодію науково-педагогічного працівника та студента на відстані упродовж більшої частини тривалості навчання;

2) навчальний заклад керує курсом (програмою);
3) між науково-педагогічним працівником та студентом забезпечується двосторонній зв'язок, завдяки використанню певних видів медіа [9].

Сьогодні в Україні розробляється правова основа впровадження дистанційної освіти, що ґрунтується на таких нормативних актах:

- Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні від 20.12.2000 р.;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. № 40 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.07.2000 р. № 293 «Про створення Українського центру дистанційної освіти»;
- Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні» від 23.06.2005 р.;
- Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

Дистанційне навчання широко використовується у вищій школі як за кордоном, так і в Україні. Разом з тим, впровадження дистанційного навчання у загальноосвітні навчальні заклади відкриває багато можливостей для всебічного розвитку учнів. Для перенесення на працю науковців у сферу загальної освіти необхідно проаналізувати досвід використання дистанційного навчання у вищій школі. В. О. Желковська [4] зробила порівняння традиційних принципів навчання та принципів дистанційного навчання (табл. 1).

Основними ознаками дистанційного навчання є гнучкість (індивідуальна побудова графіку навчання), паралельність (навчання проходить паралельно з основною діяльністю), модульність (модульний принцип реалізації навчальної програми), віддаленість (навчання на відстані від навчального закладу),

масштабність (необмежена кількість студентів), рентабельність (невеликі економічні витрати на організацію навчання), об'ємність наочності (використання 3D-графіки, анімації, відео тощо), дидактична оперативність (оперативна взаємодія студентів і викладача) [2].

Виокремлюють декілька способів реалізації дистанційного навчання:

- 1) навчання у формі екстернату;
- 2) дистанційне навчання на базі одного навчального закладу;
- 3) дистанційне навчання здійснюється на базі декількох навчальних закладів;
- 4) корпоративні заклади дистанційної професійної підготовки;
- 5) автономні навчальні системи (телевізійні або радіопросвітницькі проекти);
- 6) неформальні освітні формування дистанційного навчання [2].

Дослідники визначають такі технології дистанційного навчання [4]:

- «Кейс»-технологія (використання документів, довідників, посібників тощо для самостійного вирішення навчальних завдань);
- TV-технологія (використання телебачення а також теле-, аудіо-, відеоконференцій з освітньою метою);
- мережева технологія (використання телекомунікаційних мереж, зокрема Інтернет-мережі, з освітньою метою);
- змішана технологія (поєднання елементів різних технологій).

У дистанційному, як і в традиційному навчанні, використовуються п'ять загально дидактичних методів навчання, що охоплюють сукупність педагогічних прийомів взаємодії науково-педагогічного працівника і студента: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад, евристичний і дослідницький.

Таблиця 1

Класифікація традиційних та дистанційного принципів навчання

Традиційне навчання	Дистанційне навчання
Принцип спрямованості навчання на розв'язання взаємозв'язку завдань освіти, виховання та розвитку	Принцип креативного характеру пізнавальної діяльності під час розв'язання завдань освіти і саморозвитку
Принцип науковості навчання	Принцип відповідності фундаментальності освіти пізнавальним потребам студента. Принцип вільного вибору отриманої інформації шляхом певної діяльності
Принцип систематичності і послідовності	Принцип індивідуальної освітньої траєкторії студентів згідно з обраною системою викладання інформації
Принцип доступності	Принцип врахування індивідуальних особливостей студента під час розроблення дистанційних курсів
Принцип наочності	Принцип віртуалізації та системної структуризації освіти
Принцип міцності, усвідомлення та дієвості результатів освіти	Принцип пріоритету діяльнісних та понятійних критеріїв оцінки результатів дистанційного навчання перед інформацією
Принцип інтерактивного характеру	Принцип інтерактивності у спілкуванні з інформацією

Отже активно та ефективно функціонують декілька програмних продуктів [8], що впроваджують дистанційне навчання (табл. 2).

Таблиця 2

**Програмні продукти, що впроваджують
дистанційне навчання**

ANGEL	http://www.angellearning.com
BlackBoard	http://www.blackboard.com
Desire2Learn	http://www.desire2learn.com
ILIAS	http://www.ilias.uni-koeln.de
Lotus LearningSpace	http://www.learningspace.com
MOODLE	http://moodle.org
WebCT	http://www.webct.com
Прометей	http://www.prometeus.ru

Аналіз особливостей профорієнтаційної діяльності сучасних загальноосвітніх навчальних закладів підтверджує необхідність реорганізації традиційної системи профорієнтації. Сучасні дослідники наголошують на необхідності вдосконалення змісту та педагогічних умов реалізації профорієнтації у різних типах навчальних закладів. Ознайомлення з можливостями дистанційної освіти, аналіз профорієнтаційної діяльності в сучасних ЗНЗ дозволяє зробити висновок про доцільність впровадження профорієнтаційних дистанційних спецкурсів для розв'язання проблеми формування готовності до професійного самовизначення обдарованих старшокласників.

Значна кількість досліджень, проведених як у нашій країні, так і за кордоном, доводять, що лише 8 % населення Землі займається справою близькою до душі, а 92 % людей займаються професійною діяльністю, що частково або повністю не відповідає їхнім психолого-фізіологічним особливостям та вподобанням [6].

Констатуємо, що процес професійного самовизначення обдарованих старшокласників проходить стихійно. У процесі організації профорієнтаційної діяльності залишаються поза увагою такі особливості обдарованих старшокласників, як самоорганізація, підвищена пізнавальна мотивація, потреба у розумовому пошуку, неприйняття загальноприйнятих стандартів поведінки, принципів, легкість опанування матеріалом, засвоєння інформації «на льоту» тощо. Для сучасного навчального закладу актуальною є організація спеціальної цілеспрямованої роботи щодо допомоги обдарованим старшокласникам у професійному самовизначенні. Звісно, не можна стверджувати, що оволодіння учнями певним набором технологічних умінь та навичок може повністю вирішити проблему професійного самовизначення старшокласників. Потрібно забезпечити процес формування готовності до професійного самовизначення сучасними засобами, що активізують процеси самопізнання, самоуправління, самоактуалізації обдарованих учнів.

Професійне самовизначення не зводиться лише до вибору професії, а й охоплює допрофесійну,

професійну освіту, а також адаптацію людини на конкретному робочому місці. Необхідно зазначити, що сучасна система професійної орієнтації не цілком сприяє формуванню у старшокласників готовності до професійного самовизначення, оскільки недостатньо враховуються індивідуальні особливості учнів. Характерним є й орієнтованість на пересічного учня, недооцінка активності учнів у виборі виду майбутньої діяльності тощо. Проблема професійного самовизначення обдарованої дитини додатково ускладнюється тим, що воно відбувається стихійно. Профорієнтаційна робота має епізодичний характер, припускає пасивну позицію старшокласника, а підтримка професійного самовизначення старшокласників здійснюється педагогами на інтуїтивному рівні.

Метою педагогічної допомоги у професійному самовизначенні старшокласників є «...передача шляхів, за допомогою яких ми можемо допомогти стати людині тим, ким вона здатна стати» [7].

Різноманітність та багатоплановість навчальної діяльності обдарованих учнів, врахування їхніх психологічних особливостей порушує проблему застосування доцільних засобів, методів та форм навчання. Використання засобів дистанційної освіти у процесі підготовки обдарованих старшокласників до професійного самовизначення обумовлено також пошуком оптимальних шляхів навчання обдарованих дітей.

Розробка навчальних та виховних дистанційних курсів можлива на основі декількох програмних продуктів (табл. 2). Поширеним в Україні є програмний продукт MOODLE. Система MOODLE є однією з найбільш розвинених для організації навчальної діяльності як в умовах дистанційного, так і аудиторного навчання. MOODLE поширюється як Open Source проект на основі ліцензії GNU GPL.

MOODLE (Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно орієнтоване динамічне середовище для навчання) – це програмний комплекс для організації дистанційного навчання в Інтернет-мережі. На сьогоднішній день система MOODLE активно впроваджується у вищій школі за кордоном та в Україні. За допомогою системи створено приблизно 46 тисяч освітніх порталів у 200 країнах світу [1]. За допомогою системи можна створювати як окремі онлайн-курси, так і освітні Web-сайти.

Система MOODLE побудована на основі Web та клієнт-серверних технологій, що забезпечують проходження курсу за допомогою Web-браузера. Тобто, вона є незалежною від програмного забезпечення чи операційної платформи користувача [3].

MOODLE має широкий набір функціональності, що охоплює:

- завантаження різноформатних файлів;
- створення курсів, сайтів;
- задачу завдань, тестування;
- обмін повідомленнями та дискусійні форуми;
- контроль та оцінювання;
- календар подій, новини та анонси тощо.

У системі надано багато можливостей для науково-педагогічних працівників (розробка авторських курсів, розміщення власних навчальних матеріалів, автоматичне формування тестів, автоматична перевірка знань тощо) та студентів (доступність навчальних матеріалів, широкі можливості групової та індивідуальної діяльності, перегляд результатів тестування, онлайн-спілкування з науково-педагогічним працівником (тьютором) та студентами (учнями)).

Широкий спектр можливостей системи MOODLE формує хорошу базу для розробки дистанційного профорієнтаційного курсу. Система надає можливість створити максимально інтерактивний та самостійний курс чи тренінг, а також впроваджувати його з мінімальним втручанням у навчально-виховний процес.

Доступ до курсу надається після реєстрації (самореєстрації або ручної реєстрації тьютором). Учасники курсу мають індивідуальні сторінки на порталі, що дозволяє їм працювати у синхронному та асинхронному режимах за вибором тьютора.

Важливо, що курс можливо сформувати з різноманітним наповненням для різнобічного висвітлення професійної діяльності людини. Можливості дистанційного курсу дозволяють учням вивчити проблему багатоаспектно: частина навчального матеріалу відображена у формі теоретичних занять, а інша – спрямована на практичну роботу. Істотного ущільнення інформаційної насиченості навчального матеріалу можливо досягти шляхом самостійного опанування: вивчення інтересів; аналізу особистого професійного плану; аналізу газет, оголошень, довідників; отримання інформації з комп'ютерних мереж; складання власного резюме тощо.

На основі вищесказаного можна зробити висновок про те, що ефективне оволодіння обраною професією та досягнення в ній вершини професіоналізму суттєво залежить від вчасного, усвідомленого й обґрунтованого вибору майбутньої професії старшокласником. Не піддається сумніву положення про те, що такий вибір має відповідати інтересам, бажанням і можливостям особистості, а також обов'язково враховувати кон'юнктуру ринку праці. Використання засобів дистанційної освіти відкриває широкий спектр можливостей для профорієнтаційної роботи у навчальному закладі. З урахуванням завантаженості шкільного психолога, відсутності профорієнтаторів та

тематичних спецкурсів, а також ліквідації мережі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів можна стверджувати, що дистанційний профорієнтаційний спецкурс є оптимальним для допомоги обдарованим старшокласникам у професійному самовизначенні.

Використані літературні джерела

1. *Анисимов А. М.* Работа в системе дистанционного обучения MOODLE [Текст]: учеб. пособ. – 2-е изд. испр. и доп. – Харьков: ХНАГХ, 2009. – 292 с.
2. *Васильченко Л. В., Шевченко В. Л.* Дистанційне навчання: науково-методичне забезпечення; інформаційний простір навчального закладу [Текст] / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 208 с.
3. *Габрусев В. Ю.* Дистанційне навчання – це просто [Текст] / В. Ю. Габрусев; за наук. ред. канд. фіз.-мат. наук В. Лапінського. – К.: Шк. світ, 2011. – 88 с.
4. *Жулкевська В. О.* Організаційно-педагогічні засади дистанційного навчання банківських працівників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 [Текст] / В. О. Жулкевська, Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 272 с.
5. *Кошманова Т. С.* Світова комп'ютерна мережа у професійній підготовці вчителів. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – 200 с.
6. *Огуровий В.* Вундеркинды могут завтра стать не удачниками [Текст] // Киевский регион. – 2002. – № 13 (49), 4–10 апр. – С. 4–5.
7. *Тополь О. В.* Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / О. В. Тополь; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 1997. – 207с.
8. *Федорук П. І.* Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі інтелектуальних Інтернет-технологій: дис. ... доктора техн. наук: 05.13.06 [Текст] / П. І. Федорчук, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика. – К., 2009. – 381 с.
9. *Шуневич Б. І.* Ровиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Б. І. Шуневич, Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 517 с.